

BİR ELEŞTİRMEN OLARAK FETHİ NACİ

Esma Dumanlı KADIZADE*

ÖZ: Türk edebiyatında birçok eleştirmenin etkilendiği İzlenimci eleştiri anlayışı Fethi Naci'nin eserlerinde de görülür. Ancak Fethi Naci'nin ekonomi öğrenimi görmesi, ekonomik ve toplumsal bilimlere ilgisi, onun Marksist estetiği ve Marksizm'i de kolaylıkla incelemesini sağlar. Fethi Naci'nin eleştiri serüveni bu iki anlayış çerçevesinde oluşur. Bu çalışmada ise, eleştirmenin yazın hayatının birinci döneminde etkisi altında kaldığı Marksist eleştiri unsurları sorgulanmıştır. Daha sonra ise yine eserlerinden yola çıkılarak eleştirmenin ikinci döneminde dikkat çeken İzlenimci eleştiri anlayışı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Marksist eleştiri, İzlenimci eleştiri, Fethi Naci ve eserleri

Fethi Naci as a Critic

ABSTRACT: Impressionistic criticism, by which many critics were influenced, was also observed in Fethi Naci's works of art. However; Fethi Naci's education in economy and social sciences gave him the opportunity to investigate the Marxist esthetic and Marxism. Therefore his life as a critic had been based on these two main criticism movements. In this study, factors of Marxist criticism, in his early life as a critic, are interrogated. In addition, impressionistic criticism which draws attention in his second era is emphasized deduced also from his works of art.

Key Words: Marxist criticism, Impressionist criticism, Fethi Naci and his works

Fethi Naci, elli yılı geçen yazın hayatı boyunca, özellikle 1968'den sonra siyasal alanda yazmayı bırakıp tamamen edebiyat alanında eserler vermeye başlamıştır. Eleştirmen, Nurullah Ataç sayesinde bu alanda üne kavuşmuştur. Eserlerinde İzlenimci eleştiri ile Marksist eleştiri unsurlarını bir arada kullansa da genellikle kendisini Marksist bir eleştirmen olarak değerlendirmiştir.

* Çukurova Üni. Sos. Bil. Ens. esmadumanli@yahoo.com

Eleştirmenliğinin 1950'den sonraki ilk dönemlerinde, Marksist estetiğin izlerini taşıyan Fethi Naci, edebiyat eserlerine de “toplumcu gerçekçi” bir değerlendirme ile yaklaşmış ve ilk yazılarını topladığı “*İnsan Tükenmez* (1956) adlı eseri ile eleştiri alanında toplumcu gerçekçi çizginin önemli bir örneğini oluşturmuştur. Fethi Naci'nin ekonomi öğrenimi görmesi ve toplumsal bilimlere ilgisi, onun Marksist estetiği ve Marksizm'i kolaylıkla incelemesini sağlamıştır. Bir söyleşisinde;

“Hızlı bir komünist olarak okuduklarım Marksçı estetikle ilgili ve daha çok Fransız Marksçıların eserleriydi. O görüş açısından yaklaşıyordum. Orada da bir temel kural var, Plehanov, maddeci eleştiri tanımında; ‘Maddeci eleştiricinin işi bir eserin estetik özünü sosyolojik dile çevirmektir.’ der. Bu benim de biraz kolayıma gidiyordu.” (Koyuncu 1994).

diyerek Marksist eleştiriye dikkat çekmiştir.

Fethi Naci ikinci döneminde, Lukacs estetiğinin temel düşüncelerini esas alan toplumcu eleştiri anlayışını geliştirmiş ve toplumcu gerçekçiliğin, eserin edebi yönünün tamamen ikinci plana atıldığı yaklaşımdan uzaklaşmıştır. 1960'ların sonralarına doğru ise temel ölçütleri belirginleşen Fethi Naci eleştirisi Ecevit'e göre “...özde Marksist edebiyat eleştirisinin ana ilkeleriyle örtüşen ama yıllar ilerledikçe, içlerinde sanat kaygısının daha çok duyumsandığı ölçütlere” (2001) ulaşmıştır. Bu yaklaşımlarla Fethi Naci'yi Marksist eleştiri ve İzlenimci eleştiri açısından iki bölümde incelemek mümkündür.

1- Marksist Çizgide Fethi Naci

Fethi Naci, Marksist eleştiride içerik ve biçim dengesini özümse-dikten sonra özellikle eserin fayda unsurunun öne çıkarılmasının gerekliliğini vurgulamıştır. İçerik, “...eserin, konusu, olayları, kişileri, kahra-manları, sömürücü ve yönetici bir sınıfın çıkarlarını sürdürmesine yardımcı olmamalı, ezilen sınıfların çıkarlarına ters düşmemelidir.” (Moran 2002: 88) düşüncesini temel almıştır. Bu içeriğe sahip, gerçekçi eserleri ise övmüştür. Çünkü eleştirmene göre toplumun sosyal, ekonomik, siya-sal açıdan eleştiren Marksizm'in işlevini, edebiyatta da gerçekçi roman yapmıştır. Marksist eleştirmen “olaylar arasındaki nesnel ilişkileri göz-lemleyerek çevresini etkilemelidir; çünkü Marksist eleştirmen küçük-büyük edebiyat yıldızlarının yalnızca hareket yasalarını açıklayan bir edebiyat astronomu değildir. Bir savaşı ve bir kurucudur.” (Lunaçarski 1998: 52).

Fethi Naci'nin eleştirmeye değer bulduğu gerçekçi yazarlar da edebiyat alanında toplumu eleştirerek, Marksizm'e yardımcı olmaları ne-deni ile eleştirmen tarafından desteklenmişlerdir.

a- “Marksist Eleştiri”de Eserin İçeriği

Marksist eleştirmen, çözümlemesini eserin içeriği üzerinde yoğunlaşarak incelerken, eserin toplumsal hayat üzerindeki etkilerini de dikkate alır. Fethi Naci; Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* adlı eserinin eleştirisini de bu toplumsal öz bakımdan yapmıştır. *Küçük Ağa*'nın başarısını Fethi Naci, kişilerin, yaşadıkları koşulların gerçekliği içinde ele alınmasında; gelenekleri, yetişme koşullarını, yerleşik değer yargılarını hiçbir zaman gözden ırak tutmamasında (F. Naci 2002: 356, 370) bulmuştur. Çünkü Eagleton'nun

“...sosyal bir içeriği korumanın istemeye istemeye seçilmesi söz konusudur; böylece eleştiri tam da kamu alanında kurmaya uğraştığı ama yıkıcı yanlı tutumuyla kaybettiği şeyi toplumsal ilgiyle kazanır ya da kamu alanının ötesinde aşkınsal bir duruş noktası varsayımının istemeye istemeye kabullenilmesi söz konusudur” (1998: 62)

cümlelerine göre, Marksist eleştiride, toplumsal sıra dışılığa karşın eleştirinin bütünlüğü gözetilir.

Macherey; metindeki eksikliklerin, yazarı belli noktalarda susturan ideolojiye bağlı olduğunu belirtirken;

“...edebiyat eseri ideolojiye, söylediği şeylerden çok söylemedikleriyle bağlıdır. İdeolojinin kendisini en çok hissettirdiği yerler metindeki anlamlı suskunluklar, boşluklar ve eksiklerdir” (Eagleton 1998: 115)

deyip, eleştirmenin işte bu “suskunlukları”, yazarın sezdirmek istediklerini ortaya koyması gerektiğini belirtmiştir. Fethi Naci de, *Yaşar Kemal'in Romancılığı* adlı eserinde yazarın suskunluklarının nedenini irdelemiş ve Yaşar Kemal'in, toplumsal sorunları, sadece bireysel olarak çözümlenemeyeceğini, bu sorunların toplumsal bir güçle halledilebileceğini çok başarılı bir şekilde sezdirdiğini belirtmiştir.

Marksist eleştiriye göre içerikteki eksikliği, çeşitli süslemelerle, dış buluşlarla gizlemeye çalışmak, orijinalliğe karşıt bir tutumdur. Lunaçarski bunu

“Burjuva çürüyüşününün tipik sözcükleri olan biçimlerin serseme çevirdiği kimi yazarlar, önemli ve içtenlikli bir içeriği türlü hilelerle parlatmaya, yüceltmeye çabalarlar.” (1998: 56)

cümleleriyle ifade eder. Bu tutumları ile yazarlar, kendi eserlerini kendileri yok etmiş olurlar. Mehmet Rauf'un *Eylül*'ünü orijinallik yönünden eleştiren Fethi Naci, birçok aşk romanında gördüğümüz bu oluşumun Mehmet Rauf tarafından tekrar edilmesinin orijinal olmadığını çünkü an-

lattıklarının, sadece Suat ile Necip'e özgü ruhsal durumlar olmadığını söylemiştir. Çünkü Marksist eleştirmen yapının içeriğini incelerken onun orijinalliğine de önem vermelidir.

b- "Marksist Eleştiri"de Eserin Biçimi

Eserde içerik önemli olsa bile biçim de göz ardı edilmemelidir. Lunaçarski'ye göre biçimi etkileyen;

*"...düşünce ile söylemin ruhsal belirtileri, bir sınıfın yaşama biçimi, toplumun maddesel kültürünün genel düzeyi, yakınlarının etkisi, geçmişin gücünü yitirmesi ya da varoluşun tüm görünümle-
rinde kendini duyuran yenileme, özlemin güçlenmesi"* (1998: 50-51)

gibi öğeler Marksçı çözümlemede, toplumbilimsel açıdan yorumlanır.

Fethi Naci, Mehmet Eroğlu'nun, *Adını Unutan Adam* adlı eserinin eleştirisinde, anlatıcının bildiği gerçeklerle ilgili detayları kullanarak merak öğesini artırdığını; böylece okurun ilgisini sürekli kıldığını belirtir. Fethi Naci, romanın hızla okunmasını sağlayan bu kurgusal incelikleri de değerlendirir. Plehanov bunu, "*Marksçı eleştiri, incelediği eserin yalnızca toplumsal, tarihsel yerini göstermekle kalmaz. Eserin estetik değerini de biçmelidir.*" (1991: 70) cümleleriyle ifade eder.

Eleştirmen, biçimle ilgili düşüncelerini, *Türk Roman'ında Ölçüt Sorunu* adlı eserinde şöyle açıklar:

"Öz devingendir, biçim ise tutucudur, elinden geldiğince varlığını sürdürmek ister. Ama daha sonraları yeni öz, yeni biçimi yaratmıştır. Divan şiiri tarihe karışmıştır. Tanzimat şairlerinin Fikret'in ve bütün kötü şairlerin sandıkları gibi; biçim içine içeriğin doldurulacağı bir heybe değildir." (F. Naci 2002: 180).

Daha sonra Fethi Naci, *Sait Faik'in Hikâyeciliği* adlı eserinde bu düşüncesini vurgulamak amacıyla, şairlerin bir dizeden yola çıkarak yazdıkları şiirler gibi, aynı tekniğin Sait Faik'in öykülerinde de uygulanıp uygulanamayacağını sorgulamıştır. Eleştirmenin buradaki amacı, Sait Faik'in öykülerinin de şiir gibi estetik zevk uyandırdığını belirtmektir.

Biçimle ilgili olan diğer bir husus ise eserin anlaşılır olmasıdır. Anlaşılabilirlik konusunda Tolstoy; "*Büyük sanat eserleri, herkese ulaşabildikleri ve herkes tarafından anlaşılabilir oldukları için büyüktürler.*" (2000: 239) der. Bu durumda Marksist eleştiri de her türlü anlaşılmazlığa, kapalılığa karşı tavır alıp, bu düşünce ile oluşturulan biçimi değil, bunun tam aksine toplumu etkileyecek bir içeriği yalın dille anlatan yazarı destekler. Fethi Naci'nin, Yaşar Kemal saptamasının bu yönde olduğunu görürüz. Eleştirmen, otuz iki yıl içinde dört cilt halinde yayımlanan *İnce Memet*

adlı eserde, Yaşar Kemal'in hep aynı dili kullanarak anlaşılır olmayı başardığını vurgulamıştır.

Biçimin özgünlüğü; eserin, biçimsel yapısıyla içeriğin uyumlu kaynaşması ile sağlanır. Fethi Naci'ye göre eleştirmen; biçimin orijinallğine ters düşen eserlerin karşısında tavrı almalıdır.

“Biçimin zayıf olduğu eserlerde yazar, içeriği ortaya çıkaracak biçimsel kaynaklara ulaşamamışsa bu eksiklikleri de eleştirmen göstermelidir. Özellikle dil, sözcük hazinesi, söz dilimi yoksulluğu, anlatının, bölümün, romanın, oyunun mimarisindeki eksiklikleri; ritimde ve öbür şiirsel deyiş biçimindeki güçsüzlükler...” (F. Naci 2004: 12)

gibi biçimsel sorunları Fethi Naci, eleştirilerinde sürekli gündeme getirir.

Şahap Sıtkı'nın, *Gün Görmeyen Sokak* adlı eserinin eleştirisinde, Fethi Naci, yazarın şiire özentisinin onun roman diline ulaşmasını engellediğini belirtmiştir. Tarık Dursun'un *Gün Döndü* adlı eserini ise

“...yazarın Türkçe'yi iyi kullandığı bilinse de; on beş kitap yazdıktan sonra, çeşme ile musluğu, belirmek ile belirlenmek'i hala birbirine karıştırdığını...” (F. Naci 2002: 56)

söyleyerek acı bir dille eleştirmiştir. Sonuç itibarıyla eleştirmen, biçimin estetik zevk uyandırmasından, anlam ve dilbilgisi kusurlarına kadar eserin her noktasını tartışmak durumundadır.

c. “Marksist Eleştiri”de Değerlendirme

Marksist eleştiride söz konusu edilen diğer bir bölüm, eserin toplumsal içeriğini ortaya çıkaran “değerlendirme” kısmıdır. Toplumsal içeriğin değerlendirilmesinde ise şair ya da yazarın saptamasını doğru yapmak önemlidir. Çünkü daha önce işlenmiş tezlerin tekrarını sunan sanatçı için, ‘başarılı’dır, demek zordur.

Toplumsal içeriğin değerlendirilmesinde bir başka sorun da, Marksist düşünceye düşmanmış gibi görünen bir ürünün tekrar incelemeye alınmasıdır. Lunaçarski bu fikri,

“Örneğin, bir eserin ya da yazarın tümüyle küçük burjuva nitelikli olduğuna karar veren Marksçı eleştirmen, hemen yüz çevirmemelidir ondan. Söz konusu eser ya da yazardan da çokluk yararlı bir şeyler çıkabilir. Bundan ötürü, bir eseri köken ve eğilim açısından ikinci kez inceleyip değerlendirmeye girişmek Marksist eleştirmenin görevi olmalıdır.” (1998: 50)

cümleleriyle belirtir.

Fethi Naci de, Tarık Buğra'nın *Gençliğim Eyvah* adlı eserinde Marksist düşünceye yararlı bir nokta bulmuştur ki; bunu da eserin başarısı olarak ifade etmiştir.

“Bu başarı, romanın gösterdiği gibi vazgeçilmez bir koşula bağlı. Gerçekliklere, insan gerçekliğine de, toplumsal gerçekliğe de bağlı kalmak. Tarık Buğra siyasal görüşleri sağ da olsa yetenekli bir yazarın, gerçekliklere bağlı kaldığı zaman başarılı bir romancı olabileceğinin kanıtıdır.” (F. Naci 2002: 370)

diyerek, Fethi Naci çoğu eleştirisini toplumun potasında eriterek değerlendirmiştir.

2- İzlenimci Eleştiri Yönüyle Fethi Naci

Empresyonizme bağlı olarak ortaya çıkan izlenimci eleştiri “*edebiyat eserleri karşısındaki eleştirmenin öznel tepkilerini*” (Carlson-Filloux 1963 576) gösterir. Bu özelliği nedeniyle eleştirmenlerin büyük bir kısmı az da olsa empresyonizmden yararlanmak durumunda kalırlar. Çünkü hiçbir sanatçı yazdığı eserden kendini tamamen soyutlayamaz.

Fethi Naci de *Türk Romanında Ölçüt Sorunu, Gücünü Yitiren Edebiyat, Roman ve Yaşam* adlı eleştiri eserlerinde; tek bir yazarın roman ya da hikâyelerini ele aldığı, *Saik Faik'in Hikâyeciliği, Yaşar Kemal'in Romancılığı* gibi incelemelerinde, özellikle kendi sanat görüşlerini anlatmak için, eleştirdiği eseri bir araç olarak kullanması, eserin üzerimizde uyardığı hisleri dile getirmesi ve eserle ilgili incelemeleri esnasında okurun fark edemediği konulara dikkat çekebilmesi gibi yönleriyle bizleri izlenimci eleştiri kuramına taşır.

a- Kendini Yansıtan Eleştirmen

İzlenimci eleştiride eleştirmen kendini yansıtır. Fethi Naci eleştirisinde de, yapıtlarından ayrı bir Fethi Naci düşünemeyiz. Yaşar Kemal'in *Teneke* adlı romanıyla ilgili eleştiri yazısında; Yaşar Kemal'in gerçekleri algılayışını, toplum gerçekliğiyle beraber sağladığını belirtirken, eserin tarihsel bakımdan taşıdığı özün doğruluğunu,

“Bu özü kavrayabilen yazar, kendi ideolojisi ne olursa olsun gerçekçi demektir, çünkü değişimin dinamiğini sağlayan tarihi güçleri sezmiş ve anlamıştır. Yaptığı şey hayatın yüzeyine takılıp kalmak yerine, belli bir dönemde o yüzeyin altında yatan tarihi anlamın özüne inmek, bunu somut kişiler ve olaylarla sergilemektir. Gerçeğin özünü yansıtmak budur.” (Moran 2002: 56)

cümleleriyle vurgular. Lukacs'la benzer düşünceleri dillendiren Fethi Naci; gerçekliğin, kaderine boyun eğmeyen, mücadeleci kişiler üzerinde

yansımasını sever. Onun içindir ki, yazarı en koyu karanlıkta bile bir aydınlık yan olduğuna inananların içine dâhil etmiştir.

b- Eserin Uyandırdığı “Zevk”

İzlenimci eleştirmenin bir yönü de eleştirmenin eseri okurken duyduğu zevktir, güzel olana karşı hissettiği heyecandır. Antole France bu düşünceyi; “*Bir eserin değerinin tek ölçüsü verdiği hazdır.*” (Carloni-Filloux 1963: 576) diyerek onaylamıştır. Kemal Tahir’in *Yol Ayrımı* kitabı hakkında Fethi Naci;

“Serbest Fıkra olayını öğrenmek için Yol Ayrımı’nu okuyacağınıza siyasal partiler hakkındaki bir bilimsel araştırmayı ya da Ahmet Ağaoğlu’nun anılarını okuruz. Kemal Tahir edebiyatın görevini bilgi iletmek sandığı için bu sonuç kaçınılmazdır; Oysa romanı gerçekten estetik haz veren bir roman olsaydı da verdiği bilgiler yanlış olsaydı, o romanı gene severek okuyabilirdik.” (F. Naci 2002: 30)

derken eserin okuyucuda uyandırması gereken heyecandan yoksun olduğunu ifade eder. Eleştirmene göre Kemal Tahir’in, romanında bilimsel araştırma gibi mantıki delilleri kullanması Marksist eleştiri yaklaşımına da terstir, çünkü Plehanov’un düşüncesi,

“Bir edip imgeler yerine mantıki deliller kullanırsa veya yarıttığı imgeler onun şu veya bu konuyu ispatlamasına yarar sağlarsa, o sanatçı olmaktan çıkıp bir makale yazarı olur.” (1967: 52).

şeklindedir.

Bu durumda romandan, zevk almamız da güçleşir. Çünkü romanın sadece toplumcu bir eser olması yeterli değildir, incelediğimiz bir sanat eseri olduğundan, sanatsal özellikleri, sanata özgü yoldan yapıp yapılmadığı göz önüne alınmalıdır.

c- Eserin Deneme, Otobiyografi, Anı Türleriyle Etkileşimi

Fethi Naci’yi okurken aslında kendimizi ikinci bir sanat eseri okur gibi hissederiz. Çünkü yazdıkları bize kimi zaman bir deneme, bir anı; kimi zaman da otobiyografi izlenimi verir. Eleştirmenin gücünü yansıtan bu durum, yine aynı kuramın diğer bir özelliğidir.

Deneme türünde büyük başarı gösteren A.France, Lamb gibi birçok izlenimci eleştirmenlerin deneme türündeki başarıları, eleştiri türündekilerden daha ön plandadır. Bu yönüyle Fethi Naci’nin birçok yapıtında da deneme türünün özelliklerini görürüz. Fethi Naci, Çehov’un ‘Acı’ adlı hikâyesi için yazdığı eleştirisinde, okuru deneme türünde de etkisi altına

alır ve okur adeta bir eleştiri eseri okuduğunu unuttur. Acıdan bahsederken;

“Gerçek acının tek ölçütü var. Ölüm korkusunu yok etmesi. Hala ölümden korkuyorsanız bilin ki gerçek acı yaşamamışsınız.” ya da “karşılaştırılamayacak tek şey belki de acıdır; benimki şöyle, seninki böyle diye söz edilemez acıdan.” (F. Naci 2002: 67)

şeklindeki ifadelerinde duygularını okura deneme türünden faydalanarak yansıttığını görürüz.

Fethi Naci, eleştiri yazılarında; deneme türünün yanı sıra bazen otobiyografi bazen de anı türünü kullanır. “Sıtkı Bey” adlı yazısında, kendisiyle ilgili bir anısını anlatırken bir yandan da otobiyografik bilgi de verdiğini tespit ederiz. Sıtkı Bey’in, Erzurum Lisesi’nden kendi edebiyat hocası olduğunu, ayrıca Tanpınar’ın da yakın dostu olduğunu belirttiikten sonra, anlatır;

“O gün Sıtkı Bey’le konuştuk. Hamdi’nin (Tanpınar) bir şiiri var, Başak’ta yayımlayacağım. Senin şiirinde de o şiire benzer bir hava var, bunun için birlikte yayımlamak istedim.” dedi. Gerçekten de Tanpınar’ın şiiriyle benim şiirim Başak’ın aynı sayısında yayımlandı. Benimkinin adını unuttum ama Tanpınar’ınkini unutmama olanak yok. Her Şey Yerli Yerinde.” (F. Naci 2002: 86).

Eleştirmen; *Akdeniz’in Kıyısı* adlı kitabıyla Fatih Atilla’nın, işçi sınıfına, üzerinde tartışılabilir bir deneyimler birikimi sunduğunu söyler. Bu kitabın onu yıllar öncesine götürdüğünü;

“Yönetici olarak çalıştığım bir madeni eşya fabrikasında 1964 yazında başlayan ilk grev, işçilerin yenilgisiyle sonuçlanmış, işveren dilediği toplu sözleşme koşullarını kabul etmiştir ve sözleşme imzalandıktan sonra da işçilere olan yakınlığım bilindiği için ben işten çıkarılmıştım” (F. Naci 2002: 217)

cümleleriyle belirterek devam eder. Fethi Naci, eleştirdiği eserden yola çıkarak yine kendini anlatmıştır.

d- Eserin Yansıttığı Dünya Görüşü

İzlenimci eleştirinin, en önemli noktalarından birisi de eleştirmenin kendi sanat düşüncelerini ortaya koymasıdır. Böylece eleştiri içinde ikinci bir eser daha ortaya çıkar. Fethi Naci, Fatih Atilla ile ilgili yazısının ilerleyen bölümlerinde yazarın başarısını “...nesnel gerçekliği, düşüncelerine, özelemlerine göre değiştirmeye kalkışmamasında, işçileri idealize etmek yanlışına düşmemesinde” (F. Naci 2002: 215) cümleleriyle belirterek, bir yandan da nesnel gerçekçilik hakkında kendi görüşlerini açıklamış olur.

Fethi Naci, eleştiriyi bütün bütüne kendini anlatmaya bağlamıştır. Dostoyevski üzerine yazdığı eleştirisinde, eserin Rus yazarının kendi düşüncelerini ortaya koyan bir vesileden başka bir şey olmadığını vurgularken, eserin bir eleştiri kitabı olduğu kadar bir itiraflar kitabı olduğunu da söylemiştir. Eleştirmenin, sanat görüşleri ise yazısının içinde saklıdır.

Fethi Naci de, Tarık Buğra'nın *Gençliğim Eyvah* adlı romanı ile ilgili eleştirisinde toplumsal gerçeklik düşüncesini, "...sağ ideolojiyle beslenen eserler artık toplumsal gerçekliği yansıtmaz; gerçeklik adına, hayal güçleriyle uydurduklarını ya da gençliğin tahrif edilmiş biçimlerini ileri sürmek zorundadırlar" (F. Naci 2002: 370) cümleleriyle savunur. Eleştirmen, toplumsal gerçekliği en iyi biçimde yansıtan eserlere beğenisini belirtirken, aksi durumlarda da yergisini ifade etmekten çekinmemiştir.

Yaşar Kemal'in, *Orta Direk* adlı romanının eleştirisinde, Fethi Naci; yazara, "...sefaleti abartmak bir yana belki de o hayatın içinden gelmenin etkisiyle, kimi zaman romancı gözüyle değil, Ali'nin gözüyle bakıyor" (F. Naci 2004: 15) der.

Eleştirmen, roman kahramanlarının gözüyle hayatı gören yazarın, gerçekliği de yanında taşıdığını anlatmıştır. İşte Yaşar Kemal'in romanlarındaki kişiler de "...belirli fikirleri göstermeye yarayan tipler olarak kalmıyorlarsa, etli canlı insanlarsa" (F. Naci 2004: 16) yazarın; hayatın gerçeklerinden, tecrübelerinden yola çıkarak eserlerini toplumcu gerçekçi bir şekilde yazmasındandır.

Romanın tamamen toplumsal gerçeklikle de yazılmayacağını savunan Fethi Naci, aynı zamanda sanatsal gerçekliğinde önemini,

"Büyük doğrular, sağlam davalar, önemli toplumsal gerçeklikle, yüce idealler yazılı bir metni roman yapmaya yetmez. Yoksa sanatsal gerçeklikten uzak, soyut bir gerçeklik çıkar karşımıza. Soyut gerçekliğin giderilmesi; düşüncelerin, ideallerin, doğruların sanatsallaşması yaşamın içinden çıkarılacak ayrıntularla olur." (F. Naci 2002: 460)

cümleleriyle vurgular.

Yaşamın içinde var olan gerçeklik insana ya da var olan doğaya ait unsurlarla olmalıdır. Çünkü Tunalı "*Marksist estetik için, sanatın objesi olan gerçeklik insanın dışında, insandan bağımsız bir varlık olmayıp, insansal ve toplumsal bir varlıktır.*"(2001: 193) der. Fethi Naci de, Adalet Ağaoğlu'nun *Bir Düşün Gecesi* adlı romanının eleştirisinde, yazarın toplum ve insan gerçekliğine bakışının, tam bir romancı yaklaşımı olduğunu kendi sanat düşüncelerine göre belirtir. Eleştirmenin diğer sanat görüşlerini yansıtan ve bunları değişik yönleriyle irdeleyen fazla sayıda yazısı vardır.

e- Eserle İlgili Ayrıntılara Dikkat Çekme

İzlenimci eleştiri de eleştirmenin aynı zamanda çok dikkatli bir okur olduğu göz ardı edilemez. Jules Lamaitre'in kendi eleştirileri için söylediği "...bunlar büyük bir ciddiyetle not edilmiş izlenimdir." (Carloni-Filloux 1963: 576) ifadesini, Fethi Naci'nin eserleri için de sarf edebiliriz. Eleştirmen, okurun eserle ilgili keşfedemediği küçük ama önemli ayrıntılara dikkat çekerken bazen de okurun bilmediği noktalara ışık tutar.

Fethi Naci'nin eserlerini okudukça, eleştirmenin güçlü izlenimlere sahip olduğunu, eserle ilgili okurun dikkatini çekmeyi başardığını görürüz. Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnu* adlı romanında, yalının sahibi Adnan Bey'in bu kadar zenginliğe nasıl ulaştığını belirtmemesini eleştirerek, okurun farkındalığını artırır;

"...roman boyunca bir şeyle uğraşmak istediği zaman Adnan Bey'in yaptığı tek iş budur: Tahta üzerine oymacılık! O değerimin suyu nerden geliyor, bunca servetin kaynağı nedir? Bunları öğrenmeden roman bitiyor." (F. Naci 2002: 51).

İzlenimci eleştirmen, kendi düşüncelerinin yanında okuru eserle ilgili olarak, bazı noktalarda aydınlatır. Fethi Naci, Sait Faik'in, "Alemdağ'da Var Bir Yılan" adlı hikâyesi hakkında yazdığı yazıda, üstü kapalı anlatımla, Sait Faik'in eşcinselliği işlediğine dikkat çeker;

"Anlatıcının (Faik Bey'in oğlu) Panço'yu aşkla tutkuyla sevmesi, toplumun ahlak ölçütleri (dolayısıyla yasakları) karşısında bir insanı (erkeği) bir insanın (bir erkeğin) tensel bir sevgiyle sevmesiyle her şey bitiyor. Kısaca o ünlü cümledeki "insan"ın İnsan Hakları Bildirgesi'ndeki bir ilintisi yok!" (F. Naci 2003: 66)

diyen Fethi Naci, Sait Faik'in hikâyelerinde gizli saklı verilen bu konuya dikkat çekerken, ilk hikâyelerinde görülen somut ayrıntılar ve gerçeklik duygularının yerine üçüncü dönem hikâyelerinde kalemni özgürce kullanabileceği imgeleme bıraktığını belirtmiştir.

f- Eserde Düzeltmesi Gerekli Kurgu ya da Anlatım Yanlışları

Eleştirmen, eserlerin konularına bazen de kurgularında gördüğü bir takım aksaklıklara dikkat çeker. "Yeni Bir Hikâyeci" başlıklı yazısında Ayla Kutlu'yu eleştiren Fethi Naci, yazarın romanında kahraman anlatıcı Oruç'un: "*Babam görevli olarak güneyde bir yere gitmişti. Görev gizliydi.*" (F. Naci 2002: 195) şeklinde okura önemli bir bilgi verdiğini fakat roman boyunca bir daha Oruç'un babasının görevine değinilmediğini belirtir." Eleştirmenin, burada dikkat çekmek istediği nokta eğer eserde bir

ayrıntıya yer verilmişse, ona ilerleyen bölümlerde işlevsellik kazandırmak gerektirir.

İzlenimci eleştirmenlerin ciddilikle not ettiği izlenimlerden bazıları ise düzeltilmesi gereken anlatım yanlışlarıdır. Fethi Naci bu yolla da okurun aydınlanmasını sağlar. Eleştirmen, Şavkar Altınel'in bir şiirinin son beytinde; 'şiire bir sır gibi' dedikten sonra 'gizli' sözcüğünü gereksiz yere kullandığını belirtirken "*Şiire fazlalıklar atıla atıla varılır*" (F. Naci 2002: 116) ibaresini de eklemeyi unutmaz. Fethi Naci, yanlışları tespit ettikten sonra nedenlerini de açıklar. Bundan sonra eleştirinin değerlendirme aşamasına geçer.

g- Eserde Genel İzlenim Bildirme (Değerlendirme)

İzlenimci eleştirmenlerin en önemli özelliği genel izlenim bildirişleridir. Değerlendirme, eleştirinin olmazsa olmaz diye tabir edilen kısmıdır. Fethi Naci, bu izlenimlerini genellikle eleştiri yazılarının giriş ya da sonuç bölümlerinde belirtmiştir. Orhan Pamuk ile ilgili bir yazısının sonuç kısmında; "*Beyaz Kale, keyfiyle yazılmış, keyifle okunan, edebiyatımızda rastlamadığımız tatlar getiren benzersiz bir roman.*" (F. Naci 2002: 650) şeklinde genel izlenimini sunar. Değerlendirme, bölümde nesnel olmaya çalışan Fethi Naci, doğru bildiği konularda sözünü esirgemeyen bir eleştirmen olma vasfını taşımıştır.

Sonuç olarak, Fethi Naci, genç yazarlara iyi niyetle yaklaşır, biçimsel yanlışlarını göstererek onlara karşı öğretici ve eğitici olurken; taşıdığı devrimci tabiatı, sahip olduğu "dövüşken ruh" düşüncelerini sert ve yalın bir ifade ile belirtmesine neden olmuştur. Bu davranışlarıyla Lunaçarski'nin ifadesiyle, Marksçı eleştirmenin "*hatır gönül tanımazlığıni*" (Lunaçarski 1998: 56) fazlasıyla yansıtmıştır.

Eleştirmenliğinin birinci döneminde Marksist eleştiriye savunan Fethi Naci, sonraki dönemlerinde İzlenimci eleştiriye yönelse de daha önceki edimlerinin etkilerini bu yapıtlarında da görürüz. Fethi Naci "kendi ruhunun serüvenlerini anlatırken" (Carlone-Filloux 1963: 574-578), izlenimci eleştirinin yanında Marksist eleştiriye de benimsemiştir. Eleştirmen, okuduklarını, gördüklerini, tecrübelerini, kendi dünyasından izleyip; iki eleştiri türünün de sentezinden oluşan bu intibalarını, okuyucuya aktarmayı başarmıştır.

KAYNAKÇA

- CARLONİ, J.-C., Filloux, J.-C. (1963), "Fransız Eleştirisine Bir Bakış", (çev. Salâh Bırsel), *Türk Dili*, 12(142), Temmuz 1963, s. 574-578
- EAGLETON, Terry (1998) *Eleştirinin Görevi*, (çev. İsmail Serin), Arkadaş Yayınları, Ankara.

- ECEVİT, Yıldız (2001), ‘‘Türk Edebiyat Eleştiri’’, *Çaędař Türk Yazını*, (hzl. Zehra İpşişoğlu), Adam Yayınları, İstanbul.
- FETHİ NACİ (2002), *Gücünü Yitiren Edebiyat*, YKY, İstanbul.
- FETHİ NACİ (2002), *Türk Romanında Ölçüt Sorunu*, YKY, İstanbul.
- FETHİ NACİ (2002), *Yüzyılın Yüz Türk Romanı*, Adam Yayınları, İstanbul.
- FETHİ NACİ (2003), *Sait Faik’in Hikâyeciliği*, YKY, İstanbul.
- FETHİ NACİ (2004), *Yaşar Kemal’in Romancılığı*, YKY, İstanbul.
- FORSTER, E. M. (2001), *Roman Sanatı*, (çev. Ünal Aytür), Adam Yayınları İstanbul.
- KOYUNCU, Cenk (1994), ‘‘Fethi Naci ile Söyleyiři: Eleştiri Zor Zanaat’’, *Cumhuriyet Gazetesi/Kitap Eki*, 7 Temmuz 1994.
- LUNAÇARSKİ, Anatoli (1998), *Sosyalizm ve Edebiyat*, (çev. Asım Bezirci), Evrensel Yayınları, İstanbul.
- MORAN, Berna (2002), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- PLEHANOV, G.V. (1967), *Sanat ve Sosyalizm*, (çev. Selim Memioęlu), Sosyal Yayınları, İstanbul.
- PLEHANOV, G.V. (1991), *Toplum Sanat Eleştiri*, Evrensel Basım, İstanbul
- TOLSTOY, L.N. (2000), *Sanat Nedir?*, (çev. Kabil Demirkıran), Şule Yayınları, İstanbul.
- TUNALI, İsmail (2001), *Estetik*, Remzi Kitapevi, İstanbul.